

Anna-Emilia Sipponen

KENTTÄTÄTEJÄ JA TERVEYSNEUVONTAA

Lastensuojelun ennaltaehkäisevät toimet Tampereella 1922–1925

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Anna-Emilia Sipponen: Kenttätätejä ja terveysneuvontaa – lastensuojelun ennaltaehkäisevät toimet Tampereella 1922–1925.
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Voidaan ajatella, että 1920-luku oli lastensuojelun kehityksen kultakautta ja tehdyn työn seurauksena saatettiin voimaan Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki vuonna 1936. Uudistus oli merkittävä, koska Suomi on ensimmäinen Pohjoismaa, joka on sisällyttänyt lastensuojelulakiinsa ennaltaehkäiseviä periaatteita. Ennaltaehkäisy, varhainen tuki ja turvallinen kasvuympäristö ovat edelleen lastensuojelun toiminnan keskiössä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää vuonna 1922 toimintansa aloittaneen Tampereen lastensuojelulautakunnan alle kouluikäisiin lapsiin kohdistamia käytännön toimia ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Tarkastelen myös sitä, miten toimet perusteltiin. Aineisto koostuu lastensuojelulautakunnan jälkeensä jättämistä dokumenteista; vuosikertomuksista, kirjeistä, pöytäkirjoista ja lastenvalvojan asiakirjavihoista, joista yksittäisiin lapsiin kohdistetut toimet käyvät ilmi. Aineistolähtöisen tutkimusotteen avulla erottelin lastensuojelulautakunnan toimista neljä tasoa: virkamiesten välinen kanssakäyminen, neuvonta ja ohjaus, kanssakäyminen lasten kanssa sekä lastensuojelun toimintaympäristön kehittäminen.

Vaikka 1920-luvun poliittinen ja yhteiskunnallinen ilmapiiri on havaittavissa tehdyistä toimista ja päätöksistä, on myös ymmärrys ja aidot pyrkimykset lapsen parhaaksi toimimiseen tulevat näkyviksi. Lastensuojelulautakunnan käytännön työ painottui toimintatapojen yhdenmukaistamiseen ja toimipisteiden saattamiseen tarkoituksenmukaisiksi. Terveysneuvonta oli keskeistä ja se kohdistui äitien ohella myös lapsiin, joita opetettiin huolehtimaan itsestään. Terveysneuvonnalla pyrittiin paitsi vaikuttamaan siihen, miten lapsia kasvatettiin myös lapsikuolleisuuteen, joka vielä 1920-luvun alkupuolella oli merkittävä ongelma. Aikakauden lastensuojelun köyhäinhoidollisesta leimasta huolimatta sen pariin alettiin hakeutua enenevässä määrin, joskin osin pakon sanelemana. Lapset kuitenkin mitä ilmeisemmin viihtyivät niin tarhassa kuin leikkikentillä, joiden suosio kasvoi vuosi vuodelta. Monista aikakauden lastensuojelun keinoista on sittemmin muodostunut hyvinvointiyhteiskunnan keskeisiä palveluita.

Avainsanat: Tampere, lastensuojelu, lastensuojelulautakunta, ennaltaehkäisy, varhaiskasvatus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1.	Johdanto	1
1.1.	Tutkimuskysymys ja rajausta.....	2
1.2.	Aineisto ja menetelmät.....	3
1.3.	Eettiset kysymykset	4
1.4.	Aiempi tutkimus	5
2.	Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty – lastensuojelun kehitys.....	6
2.1.	Sisällissodan vaikutukset lastensuojeluun	6
2.2.	Kohti lastensuojelulakia	7
2.3.	Kotikasvatuksen tukeminen 1920-luvulla	8
3.	Tampereen Lastensuojelulautakunta	10
3.1.	Jaostot ja vastualueet	10
3.2.	Lastensuojelulautakunnan sihteeri, lastenvalvoja Alpo Lumme.....	11
3.3.	Monenmoisia tätejä – työntekijät leikkikentiltä lastenkoteihin	13
4.	Lastensuojelun käytännön toimenpiteet Tampereella 1922–1925.....	16
4.1.	Tarkoituksenmukaiset tilat lastensuojelun toimien edellytyksenä	16
4.2.	Lastentarhat	18
4.3.	Lastenseimet	20
4.4.	Maitopisaroista huoltola-asemiksi	21
4.5.	Leikkikenttätoiminta.....	24
4.6.	Kesäsiirtolat.....	25
5.	Lopuksi.....	29
6.	Lähteet ja kirjallisuus	31

1. JOHDANTO

Lastensuojelun määrärahat, käytännön toimet ja keinot puhuttavat ja käydyn keskustelun juuret ulottuvat syvälle. Aikakausia toisiinsa yhdistää tehtyjen päätösten ja toimenpiteiden taustalla oleva talouden ja rahan liitos, joka määrittelee lapsen hyvinvointia ja sitä, miten ja kuka lapsen parhaan sanelee.¹ Menneisyyden lastensuojelun maine on hurja ja tapahtuneet laiminlyönnit on syytä tuoda julki. Yhtäläisesti on pyrittävä huomioimaan aidot pyrkimykset lasten hyväksi toimimiseen. *Tampereen lastensuojelulautakunnan* toiminnan aloittamisesta tulee keväällä 2022 kuluneeksi 100 vuotta ja siksi onkin mielekästä tarkastella sitä, miten lautakunnan toimet käytännössä vaikuttivat perheiden ja lasten elämään. Lastensuojelun ydin on säilynyt melko muuttumattomana. Tavoitteena on tukea perheitä siten, että nämä selviytyvät kasvatustehtävästään itse. 1920-luvulla kodeille suunnattu neuvonta oli lastensuojelussa keskeistä. Kuitenkin nykyisin palveluiksi nähtävä päiväkotitoiminta, kesäsiirtolat ja muu ohjattu toiminta oli osa lastensuojelua, sillä niiden avulla pyrittiin vaikuttamaan kasvattamiseen. Nykyisin lastensuojelun tarkoituksena pidetään lapsen turvallisen kasvuympäristön ja tasapainoisen sekä monipuolisen kehityksen turvaamista erityisen suojelun ohella. Ennaltaehkäisy ja varhainen tuki nähdään tärkeänä.² Tavoite lastensuojelussa on pysynyt muuttumattomana, mutta keinot ja toimien perustelu ovat muuttuvaisia.

Historiantutkimuksen keinoin on mahdollista hahmottaa lastensuojelun keskeisiä kysymyksiä ja kehityskulkuja vaikutussuhteita unohtamatta. Lastensuojelun teemat, kysymykset ja kiistat näyttäytyvät muuttumattomina ajasta toiseen huolimatta siitä, että yhteiskunnat ovat jatkuvassa muutoksessa.³ Piirre ilmenee niin jatkuvana keskusteluna nykynuorison tilasta kuin pohdinnoissa siitä, ketkä ovat oikeutettuja päivähoitoon, koulutukseen tai sosiaalitukiin – ja millä perusteella. Käytännön toimenpiteet – ja niiden puute – heijastuvat lasten jokapäiväiseen elämään. Monet 1920-luvun alussa kehitellyistä lastensuojelun kontrollin keinoista ovat nykyisin etuoikeuksia; lapsi halutaan viedä neuvolaan, jonka esiaste *Maitopisarat* ovat ja päiväkotiin. Apua lastenkasvatukseen etsitään myös kirjoista ja alan lehdistä. 1990-luvulla kesäisin leikittiin vielä puistotädin valvovan

¹ Malinen, Hytönen, Oksanen, *Kasvatus & Aika*, 11 (1) 2017, 94.

² Sosiaali- ja terveysministeriö.

³ Vehkalahti, *Kasvatus & Aika*, 9 (2) 2015, 3–4.

silmän alla. Samanlainen näky saattoi 1920-luvun taitteessa osua ohikulkijan silmään lasten temmeltäessä leikkikentällä.

1.1. Tutkimuskysymys ja rajaus

Lastensuojelun kenttä on laaja tutkimuskohde, joten rajauksen on oltava tiukka. Työssäni perehdyn siihen lastensuojelun osa-alueeseen, jonka nykyisin tunnemme nimellä varhaiskasvatus, eli lastenseimiin, -tarhoihin ja maitopisaroihin sekä kesätoimintaan. Suomi oli ensimmäinen pohjoismaa, joka sai aikaan kokonaisvaltaisen suunnitelman lastensuojelutyön toteuttamiseksi niin, että ennaltaehkäisy oli huomioitu.⁴ Aionkin selvittää, miten lain kehitysvaiheessa toimittiin, eli sitä, *millaisia ennaltaehkäiseviä keinoja Tampereen lastensuojelussa käytettiin 1920-luvulla ja miten toimet perusteltiin.*

Jotta 1920-luvun toimintaympäristön voi sisäistää, tulee olla perillä lastensuojelun valtiollisista muutoksista, eli lastensuojelulain kehityksestä, joka alkoi jo 1800-luvun lopulla ja saatiin loppuun 1936 ensimmäisen lastensuojelulain astuessa voimaan. Lain vaikutukset ulottuvat pitkälle, koska varhaiskasvatusjärjestelmä toimi sen nojalla aina vuoteen 1973 saakka, jolloin *laki lasten päivähoidosta* saatiin voimaan.⁵ Käsittelemällä varhaiskasvatusta, rajautuvat rikosoikeudelliset kysymykset, ammattiohjaus ja koulunkäynti aiheen ulkopuolelle. Samoin käsittelemättä jää erilaisten yhdistysten toiminta, vaikka niiden merkitys 1920-luvun lastensuojelulle on suuri. Tarkoitukseni ei ole myöskään perehtyä lasten vanhempiin, vaikka lastensuojelun käytännön toimet koskettivat myös aikuisia. Suorimmin tämä näkyy elatusapuun liittyvissä kysymyksissä, joita käsitellessäni Tampereen lastenvalvojan työtä kuitenkin sivuan ja neuvonnassa, joka tulee toistuvasti esiin niin aineistossa kuin tutkimuskirjallisuudessa.

Tampereella ollaan eräänlaisia lastentarhatyön edelläkävijöitä, sillä se on ensimmäinen tarhojaan kunnallistanut kaupunki 1920-luvun alussa. Helsingissä kunnallistaminen aloitettiin vasta 1930-luvun alussa ja Turussa vasta 1937.⁶ Siksi perehdyn erityisesti tarhojen toimintaan. Tamperelaiset tarhaikäiset lapset saattoivat kesäisin osallistua leikkikenttätoimintaan, ja jotkut ovat voineet päätyä kesäsiirtoloihinkin. Kesätoiminta oli merkittävässä osassa ajan lastensuojelua, minkä vuoksi siihen on luoda katsaus. Työn tekijät ovat keskeisessä osassa toimia, joten heidän lähtökohtansa ja

⁴ Hänninen, Valli, 1986, 135.

⁵ Onnismaa, Paananen, Lipponen, *Kasvatus & Aika*, 8 (2) 2014, 8.

⁶ Hänninen, Valli, 1986, 142.

pätevyytensä on myös aiheellista selvittää. Tampereen lastensuojelulautakunnan toiminnan keskiössä oli myös lastensuojelun toimintayksiköiden kunnostaminen tarkoituksenmukaisiksi ja tarkastelenkin myös sitä, miten tätä käytännönläheistä toiminnan kohentamiseen tähtäävää työtä on toteutettu.

1.2. Aineisto ja menetelmät

Lastensuojelun toimien tutkimukseen aineistoa on saatavilla runsaasti, mutta sen alkuperäinen käyttötarkoitus viranomaisdokumentteina on syytä pitää mielessä.⁷ Olen lähestynyt materiaalia aineistolähtöisesti. Oman haasteensa on tuonut osin hyvin hajanaiset merkinnät, minkä lisäksi käytännön toimet tulevat usein näkyviksi vain lyhyesti ja sivulauseissa. Lastensuojelun toimista eroteltavissa olevia tasoja ovat *virkamiesten välinen kanssakäyminen, käytännön neuvonta ja ohjaus vanhemmille – erityisesti äideille, lastensuojelun toimintaympäristön kehittäminen, sekä kanssakäyminen lasten kanssa*. Tutkimuksessani olen perehtynyt näistä kolmeen viimeiseen.

Tampereen lastensuojelulautakunta on kokoontunut säännöllisesti ja työskentely on ollut järjestelmällistä. Siksi *lastensuojelulautakunnan vuosikertomukset* vuosilta 1922–1925 tarjoavat näkymän toiminnan laaja-alaisuuteen ja moniulotteisuuteen. Toiminnan perusteet ja käyty keskustelu puolestaan tulevat esiin *lautakunnan kokousten pöytäkirjoista* vuosilta 1924 ja 1925. Lastensuojelulautakunta – ja erityisesti sen sihteeri ja lastenvalvoja *Alpo Lumme* (1906–1973) kävi ahkerasti kirjeenvaihtoa niin lasten vanhempien kuin muiden viranomaisten ja alaisuudessaan toimivien lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Kirjeet valottavatkin käytännön toimien ohella sen sävyjä. *Toimenhakupapereita* tarkastelemalla olen pyrkinyt saamaan käsityksen siitä, ketkä lastensuojelun käytännön työtä toteuttivat – ja heidän pätevyytensä.

Perehdyin myös 54 tamperelaisen lapsen asiakirjoihin tavoittaakseni käytännön toimet. Lapset ovat aviottomia lapsia – poikkeustapaukseksi mielletty ryhmä, joka on jättänyt jälkeensä runsaasti materiaalia. Nämä lapset ovat syntyneet vuosien 1912 ja 1928 välisenä aikana. Lapsista neljä on syntynyt tutkittavan ajanjakson jälkeen, mutta ilmentää tavalla tai toisella aikakauden lastensuojelun ilmapiiriä. Lapsista poikia on 31 ja tyttöjä 23. Suurimmalla osalla vanhemmat ovat tehneet vaaditun elatussopimuksen – mutta noudattaneet sitä vaihtelevasti, kuten usein tapahtui. Lapsista osa asui kotona, osa oli hoidolla yksityiskodeissa ja osa laitoksissa, mikä onkin aikakaudelle tyypillistä. Otanta on suhteellisen pieni, mutta tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella lastensuojelun käytäntöjen

⁷ Pekkarinen, 2010, 44–45.

lainalaisuuksia. *Lastenvalvojan asiakirjavihot* ovat lomakemaisesta luonteestaan huolimatta täynnä tarinoita yksittäisten lasten elämäkulusta. Nämä asiakirjat tuovat näkyväksi aviottomien lasten alkutaipaleen taloudelliset vaikeudet ja niiden mukanaan tuomat seuraukset, mutta myös sen, että ihanteista huolimatta elettiin aivan tavallista elämää. Elannon hankkimisen ja vanhempien välisten suhteiden ohella näissä asiakirjavihoissa on mainintoja monista käytännön toimista koskien lapsen arkea ja hyvinvointia. Ne tuovatkin näkyviin paitsi lastensuojelulautakunnan kontrollin ja neuvonnan myös pyrkimyksiä lapsen parhaaksi toimimiseen.

1.3. Eettiset kysymykset

Tampereen lastensuojelulautakunnan vuosikertomukset ovat julkisia asiakirjoja. Muu käyttämäni aineisto on salassa pidettävää ja siten sen tarkasteluun vaaditaan tutkimuslupa. Siksi eettiset näkökulmat on tutkimuksessa otettava huomioon tarkasti. Tuonkin esiin vain lasten syntymäajat ja sukupuolen, enkä paljasta vanhemmistakaan yksityiskohtaisia tietoja. Mainitsen nimeltä vain sellaisia yksilöitä, joiden nimi on mainittu lastensuojelulautakunnan vuosikertomuksissa tai tutkimuskirjallisuudessa. En myöskään tuo esiin tarkasti, mitä kirjettä, toimenhakupaperia tai asiakirjavihkoa kulloinkin tarkastelen, vaan ainoastaan sen, mistä asiakirjakansioista kyseisen dokumentin voi löytää. Näin toimimalla koen täyttäväni historiantutkimukselle asetetut eettiset periaatteet, joiden mukaan erityistä huomiota on kiinnitettävä sellaisten henkilöiden yksityisyydensuojaan, joilla ei ole ollut sananvaltaa asiakirjojensa sijoittamisessa arkistoon tai tietojen tutkimuskäyttöön.⁸ Käytännön toimia tarkasteltaessa yksilöiden nimet auttavat enemmänkin heidän spesifioinnissaan, joten tutkimuksellisesti tästä ratkaisusta ei ole haittaa.

Kuitenkin kohteeni ovat todellisia ihmisiä, joten koin heidän nimeämisenä tärkeäksi ja siksi päädyinkin nimeämään heidät lasten- ja nuortenkirjojen henkilöhahmojen mukaan, sillä 1920-luvulta alkaen nuorten kirjallisuus oli suosittu ja tehokkaaksi mielletty kasvatuksellinen ilmiö.⁹ Ratkaisu paitsi ilmentää ajan ilmapiiriä myös inhimillistä tutkimuskohteet, mikä onkin eettisen historiantutkimuksen kulmakiviä. Eettiset periaatteet on huomioitava myös siinä, miten tutkimuskohteistaan puhuu. Esimerkiksi päiväkotiki on nykyään neutraali termi, mutta tarkoitti 1920-luvun yhteiskunnassa siveelliseen alakuntoisuuteen taipuvaisille lapsille tarkoitettuja paikkoja, joissa lapsille pyrittiin tarjoamaan hyödyllistä toimintaa ajaksi, jolloin he eivät olleet koulussa tai

⁸ Vainio-Korhonen, *Tieteessä tapahtuu* 4, 2018, 5.

⁹ Tammilehti, 2011, 2.

vanhempien kontrollin alla.¹⁰ Tästä syystä käytän lähtökohtaisesti aikalaiskäsitteitä lukuun ottamatta tutkimuskirjallisuutta.

1.4. Aiempi tutkimus

Erityisesti sisällissodan vaikutukset ovat viime vuosina kiinnostaneet tutkijoita. *Mervi Kaarninen* on valottanut sodan seurauksia tutkimuksessaan ”*Punaorvot 1918*” tuoden näkyväksi sen, millaiselle pohjalle 1920-luvun lastensuojelu rakentui. Tätä kuvaa *Tiina Lintunen* täydentää tarjoten vertailukohtia Tampereen tilanteeseen teoksessa ”*Punaisten naisten tiet*”. Lastensuojelun kehitys ei kuitenkaan alkanut tyhjästä sisällissodan seurauksena ja sosiaaliturvaa onkin tutkittu paljon. Sosiaalityön professori *Timo Harrikari* onkin tarkastellut lastensuojelun pitkiä linjoja keskiajalta nykypäivään sosiaalityön näkökulmasta teoksessa ”*Lastensuojelun historia – Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerroksista ja hallinnan murroksista.*”

Lastentarhoja koskevaa tutkimusta ei viime vuosina ole juuri tehty, minkä vuoksi varhaiskasvatukseen perehtyminen on mielekästä. *Sisko-Liisa Hännisen* ja *Siiri Vallin* tutkimus lastentarhityön ja varhaiskasvatuksen historiasta avaa tarhityöskentelyn peruseriaatteita. *Tytti Puuronen* on varhaiskasvatustieteen pro gradussaan perehtynyt *Ebeneserin lastentarhan* toimintaan 1920–1950-luvuilla tarjoten mahdollisuuden selvittää sitä osa-aluetta, joka ei juuri välity lastenvalvojan asiakirjavihoista – lasten kokemuksiin. *Maija Meretniemi* puolestaan on tehnyt laajan katsauksen hyvään kotiin ja henkiseen äitiyteen lastentarhityön esikuvina. Voidaan turvallisesti olettaa, että Tampereella lastentarhoissa ja –seimissä on toimittu näiden ajatusten pohjalta. *Kasvatus & Aika* –lehdessä julkaistujen artikkelien avulla pyrin saamaan aiheeseen historiallisen lähtökohdan ohella kasvatustieteellistä näkökulmaa.

¹⁰ Harrikari, 2019, 145.

2. HYVIN SUUNNITELTU ON PUOLIKSI TEHTY – LASTENSUOJELUN KEHITYS

Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki vahvistettiin 1936. Takana oli pitkällinen kehitystyö, jonka alkupisteeksi vuoden 1879 *vaivaishoitoasetus* voidaan nähdä – lapset siirrettiin seurakunnalta kuntien hoidolle eläteiksi tai kasvatuslaitoksiin.¹¹ 1900-luvun alun lastensuojelua kehitettiin lainsäädäntöuudistuksilla, mutta myös järjestämällä suojelu- ja pakkokasvatusta. Pahantapaisten lasten kasvattaminen yksityiskodeissa miellettiin haastavaksi, vaikka yksilöllisyyskin alettiin huomioida.¹² 1910-lukua leimaakin käsitykset turvattomuudesta, jonka katsottiin juontavan juurensa epäsosiaalisuudesta.¹³ Voidaan todeta, etteivät tällaiset näkemykset ole vieläkään tyystin kadonneet.

2.1. Sisällissodan vaikutukset lastensuojeluun

Sisällissodan vaikutukset lastensuojeluun olivat laajamittaiset, sillä sotaorpoja¹⁴ jäi noin 25 000.¹⁵ Samanaikaisesti punakaartilaisten teloitusten ja vankileireille kokoamisen kanssa käynnistettiin erityisesti orpoja lapsia koskevat avustustoimet.¹⁶ Sodan seurauksena asuntoja tuhoutui ja perheet menettivät huoltajansa. Elintarvikepula ja häätötoimet hankaloittivat tilannetta entisestään ja ongelmat jatkuivatkin pitkälle 1920-luvulle.¹⁷ Pieniä lapsia kuoli tauteihin, mutta lapsia myös syntyi.¹⁸ Lapsikuolleisuuden vähentäminen onkin ollut yksi lastensuojelun keskeisistä tavoitteista, mihin sota osaltaan vaikutti.

Sisällissodan jälkeisillä lastensiiroilla on ikävä kaiku, ja ne olivatkin keino moraaliseen kasvatukseen. Kuitenkin lasten elinolosuhteita pyrittiin niillä parantamaan. Monet työläisperheiden lapset olivat aliravittuja ja asuivat ahtaissa oloissa. Enimmäkseen kasvateiksi päätyneet lapset olivat täysorpoja. Isä saattoi kuitenkin olla myös vankilassa tai kadoksissa, ja äidillä vaikeuksia taata toimeentulo.¹⁹ 1917 syntyneen *Pekan* isä oli huolehtinut pojasta yli vuoden, mutta oli sodan aikana

¹¹ Malinen, Hytönen, Oksanen, *Kasvatus & Aika*, 11 (1) 2017, 84–85.

¹² Harrikari, 2019, 133–136.

¹³ Siltanen, 1991, 54.

¹⁴ Nyk. useimmin punaorpo.

¹⁵ Harrikari, 2019, 138–139.

¹⁶ Kaarninen, 2008, 12–14.

¹⁷ Andelin, 1979, 28–29.

¹⁸ Kaarninen, 2008, 8, 54.

¹⁹ Lintunen, 2017, 155–156.

kadonnut ja luultavasti kuollut. Myös *1918 syntyneen Ollin* isä oli kadoksissa.²⁰ Merkinnät vuodelta ovat hyvin puutteellisia. Kaikkineen kahdeksan viidestäkymmenestä neljästä lapsesta, joiden asiakirjoihin perehdyin, syntyi ennen vuotta 1919 ja kolmen elämänsä aikana sota vaikutti merkittävästi. Vaikka äitien oli mahdollista hakea apua köyhäinhoidolta, ei sen käänköpuolena ollut kontrollointi innostanut. Moni lähti mieluummin kerjuulle kuin pyysi apua viranomaisilta.²¹ Sisällissodan seurauksena valtion keskeiseksi tavoitteeksi tuli kansan eheyttäminen ja kansakunnan elinvoiman säilyttäminen. Tähän pyrittiin nuorison yhtenäistämisen keinoin.²² Sodan voidaan ajatella olleen myös lastensuojelulain toetutumisen edellytys, sillä se toi esiin useita kehityskohteita ja ongelmia lastensuojelun toimintaympäristössä ja johti lopulta lukuisiin uudistuksiin. Toisaalta sen myötä korostuneet epäluulot viranomaisia kohtaan näyttävät myös jatkuvan pitkälle 1920-luvulle.

2.2. Kohti lastensuojelulakia

Lasten kerjuuseen kiinnitettiin huomiota jo 1830-luvulla nälkävuosien seurauksena, paheisiin ja rikollisuuteen lankeamisen ehkäisyyn jäädessä orpolasten arkipäiväisen hoidon ja huollon jalkoihin.²³ Köyhyys, laiskuus ja puutteellinen kasvatusta liitetään usein edelleen yhteen – ja monesti kuvaan yhdistetään myös rikollisuus. Vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksessa säädetttiinkin valtion kasvatustalon keskittämisestä erityisesti pahantapaisille lapsille.²⁴ Lastensuojelun modernisaation tunnusmerkkinä pidetään suojelukysymyksen yhteiskunnallistumista ja sen keskeisenä piirteenä lastensuojeluun erikoistuneiden käytäntöjen ja yksiköiden perustamista. Ajatus konkretisoituu vuonna 1918, jolloin lastensuojeluosasto perustettiin. Samalla alaikäisten rikostentekijöiden kasvatustilat ja pahantapaisten turvakodit yhdistettiin.²⁵

Lastensuojelulain valmistelu aloitettiin uudelleen pian sisällissodan jälkeen ja komitean mietintö ”*Yhteiskunnallisesta lasten ja nuorten suojelusta*” jätettiin valtioneuvostolle 1921.²⁶ Ehdotus lastensuojelulaiksi jätettiin eduskunnalle 1925, mutta se sai murskakritiikin lastensuojeluväeltä ja Tampereen lastensuojelulautakuntakin esitti siihen lukuisia muutosehdotuksia.²⁷ Lakia muokattiinkin vielä kolmesti. Lopulta kuntien tehtäväksi määriteltiin tarpeellisen lastenhoidon ja kasvatuksen

²⁰ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja, EX:2, 15, 28, TKA.

²¹ Lintunen, 2017, 160.

²² Nevala, 2007, 17.

²³ Harrikari, 2019, 106–107, 109.

²⁴ Siltanen, 1991, 50.

²⁵ Harrikari, 2019, 105, 136.

²⁶ Siltanen, 1991, 65.

²⁷ Tampereen lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1925, CI:4, IX. TKA.

neuvonnan järjestäminen. Kotikasvatusta tukevia ja täydentäviä laitoksia tuli ylläpitää ja tukea tarpeen mukaan. Suojelutoimenpiteisiin oli ryhdyttävä tarpeen mukaan. Laki vahvistettiin 1936 ja se astui voimaan 1937 alussa.²⁸ Lastensuojelulain taustalla oleva prosessi nähdään hyödyllisenä, sillä se on tarjonnut konkreettista tietoa ja käsityksiä lastensuojelun kehitystarpeista.²⁹ Historiantutkimuksen keinoin voidaankin tuoda näkyväksi myös nykypäivän kehitystarpeita. Ajatusmallit periytyvät ja toimien arvioinnissa laaja-alainen käsitys on poikkeuksetta eduksi.

2.3. Kotikasvatuksen tukeminen 1920-luvulla

1920-luvun alussa suojelukysymystä ei nähty yksinomaan huonohoitoisten, pahantapaisten ja rikollisten lasten elämää koskettavana. Normaalin elämänkaaren vastaparina pidettiin kuitenkin lapsuuden ja nuoruuden epänormaaleita ilmiöitä, kuten kuljeskelua, kerjäämistä ja siveellistä harhautumista. Ulkoiset tekijät varhaisesta ansiotulosta heikkoihin asuinolosuhteisiin ja riittämättömään huolenpitoon nähtiin merkittävänä, vaikkakin *degeneraatio-opin*³⁰ kasvava merkitys erotti näitä näkemyksiä toisistaan.³¹ Lasten kotikasvatukseen ja asianmukaiseen kotitalouden hoitamiseen kiinnitettiin huomiota niin lääketieteen kuin lastenhoidon asiantuntijoiden toimesta.³² Yhteiskunnallinen hyvä korostui pitkään, minkä ohella lasten ja perheiden hyvinvointi ja varhainen puuttuminen on nähty tärkeänä ongelmien ennaltaehkäisyn kannalta. Kansanterveydelliset näkökohdat yhdistävät 1920-lukua nykypäivään. Nykyisin lasten keskeisimpänä kansanterveydellisenä haasteena pidetään ylipainoa, 1920-luvun ongelma oli vakava aliravitsemus. Aikakausia yhdistää myös lasten liikkumisen ja hyvinvointiohjaamisen sisällyttäminen varhaiskasvatukseen.³³ Perustelut ovat muuttuneet, mutta ilmiö itsessään on säilynyt varsin muuttumattomana. Kuitenkin suuri merkitys oli kotikasvatuksellakin.

Hyvän äidin ihanne oli porvarillinen, kodin enkeliin vertautuva lempeä hahmo, joka loi viihtyisän ilmapiirin. Työväen kykyihin tavoitella tätä ihannetta ei luotettu ja neuvonnan sekä avun tarve nähtiin merkityksellisenä, eivätkä työläisperheet aina suhtautuneet siihen myönteisesti.³⁴ Vuonna 1925 syntyneen *Sakun* äiti ei ollut suostuvainen hoitamaan lastaan annettujen neuvojen mukaisesti ruokavalion muuttamisesta puhumattakaan. Poika kävi lastenseimessä vuodesta 1926 alkaen, minkä

²⁸ Siltanen, 1991, 67–70.

²⁹ Jaakkola, 1994, 119.

³⁰ Degeneraatio-opin taustalla pelko ihmiskunnan rappeutumisesta.

³¹ Harrikari, 2019, 144–145.

³² Meretniemi, 2015, 96–97.

³³ Onnismaa, Paananen, Lipponen, *Kasvatus& Aika*, 8 (2) 2014, 14.

³⁴ Meretniemi, 2015, 96–97.

viranomaiset katsoivat kohentaneen lapsen terveydentilaa.³⁵ Neuvonnan sävyllä on varmasti ollut merkitystä halukkuuteen vastaanottaa neuvoja. Tilanteen kokonaisuus jää kuitenkin arvailujen varaan, koska äidin näkemystä ei ole mahdollista tässä tapauksessa selvittää. Ilmeistä kuitenkin on, että ristiriitoja hoitajan ja äidin välillä on ollut. Laitoshoitoverkoston rakentamisen ohella huomiota kiinnitettiin kotikasvatuksen tukemiseen, joskin sen kulmakivenä pidettiin toimenpiteitä, joilla vanhemmat saatiin käyttämään lasta laitoksissa – esimerkiksi lastentarhoissa. Kaikkineen toimenpiteet koostuivat varoituksista ja ohjeistuksesta käyttää kodinhoitoa ja kasvatusta tukevaa, sekä täydentävää toimintaa.³⁶ Siten Sakun tapaus kuvaa mainiosti sitä, miten lastensuojelussa käytännössä toimittiin.

Suojeluvalvonta tosin oli myös keskeistä. Hoidolle ottamiseen – eli huostaanottoon – vaadittiin kuitenkin pääsääntöisesti vanhempien suostumus. Joissain tapauksissa päätös saatettiin tehdä kaikesta huolimatta.³⁷ 1923 syntyneen Riitan äiti oli sairastunut tuberkuloosiin ja joutui sairaalaan. Tytön isä oli teillä tietymättömillä, minkä seurauksena lastensuojelulautakunta otti tytön hoidolle. Vuonna 1926 hänet annettiin ottolapseksi. Päätöksen toimeenpanija on äiti.³⁸ Toimien perimmäisiä vaikuttimia on vaikea selvittää. Tilanne on ollut vaikea jo äidin sairastelusta johtuen, mutta vapaaehtoisuus voi siitä huolimatta olla näennäistä. Päätös luopua lapsesta on kuitenkin väistämättä ollut raskas.

³⁵ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja. EX:30. TKA.

³⁶ Harrikari, 2019, 151–154.

³⁷ Harrikari, 2019, 152–154.

³⁸ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja. EX:27. TKA.

3. TAMPEREEN LASTENSUOJELULAUTAKUNTA

Tampereen *Rahatoimikamari* pohti sisällissodan seurauksena orpojen hoitoa ja kasvatuslaitoskysymystä sekä lastentarhojen, -seimien ja maitopisaroiden kunnallistamista jo loppuvuodesta 1918. Lastensuojelulautakunnan ohjesääntö hyväksyttiin vuoden 1920 alussa ja lautakunta aloitti toimintansa huhtikuussa 1922.³⁹ Työ oli laaja-alaista kattaen kysymyksiä elatussopimuksista laitosten toimintaan ja ylläpitoon.⁴⁰ Jälkimmäinen tulee näkyväksi tarkasteltaessa lastensuojelun laitoksia, jotka käsittävät myös seimet ja tarhat. Leikkikenttätöiminta ja kesäsiirtolat toimivat samoilla periaatteilla. Elatuskysymykset tuon esiin Tampereen lastenvalvojaa käsitellessäni.

3.1. Jaostot ja vastualueet

Lastensuojelulautakunta jakautui kahteen jaostoon, mikä kertoo toiminnan laajuudesta. *Kansliaosasto* vastasi kanslian toimien ohella lastenkodeista ja –sairaalasta sekä hoidokeista ja sotaorvoista. *Toisen jaoston* tehtävänä oli seimistä ja tarhoista, sekä maitopisarosta ja kesätoiminnasta huolehtiminen.⁴¹ Lastensuojelulautakunnan jäsenet muodostivat moniammatillisen joukon, mikä ilmentää ajan tavoitteita. Alkuperäisessä kokoonpanossa, joka tutkittavalla ajanjaksolla ei juuri muutu, oli mukana kolme opettajaa, varatuomari sekä johtaja ja esimies. Kokoonpano oli lähes muuttumaton 1930-luvun taitteeseen asti.⁴² Keskityn enimmäkseen toisen jaoston toimiin, mutta sivuan myös kansliaosaston toimia, mikäli ne koskevat ennaltaehkäisyä ja terveyden ylläpitämistä tai edistämistä.

Lastensuojelulautakunta koki työnsä haastavaksi erityisesti paikkakuntaa piinaavan asuntopulan takia ja hädättyjen perheiden lapset olivat pitkälti lautakunnan hoidolla. Vaikeiden asuinolojen ajateltiin johtavan lasten jättämiseen oman onnensa nojaan vanhempien sortuessa juopotteluun ja kevytkenkäiseen elämään.⁴³ Lautakunnan työ ja sisällissodan seuraukset olivat alusta asti voimakkaasti kytköksissä ja aikakauden kasvatukselliset näkemykset ovat lausunnossa nähtävissä, joskin varsin hienovaraisesti. Lasten hylkääminen on aina ollut köyhyyteen ja taloudellisiin

³⁹ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

⁴⁰ Tampereen lastenvalvojan lähetettyjen kirjeiden diaariot 1924, A: II. TKA.

⁴¹ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

⁴² Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

⁴³ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

vaikeuksiin kytkeytyvä poikkeus, minkä vuoksi suhtaudun lautakunnan näkemykseen varauksella.⁴⁴ Lapset tosin ovat voineet jäädä vaille silmälläpitoa tilanteissa, joissa vanhempi on ollut hankkimassa elantoa ja yksittäisten vanhempien elämänhallinnan menetys on voinut johtaa vaikeuksiin suoriutua lasten hoitamisesta. Toisaalta epätoivoiset tulonansaintakeinot, kuten kerjääminen tai prostituutio eivät ole vastanneet ajan ihannevanhemmuuden kuvaa, eivätkä vastaa sitä nykypäivänäkään.

Työttömyys ja asuntopula kasvattivat huollettavien lasten määrää vielä vuonna 1924 erityisesti sotaorpaperheissä. Lapsia otettiin aiempaa enemmän kasvateiksi ilman korvausvaatimuksia, minkä puolestaan ajateltiin olevan kunnollisen kasvatuskodin merkki.⁴⁵ Asunnot olivat paitsi ahtaita, kylmiä ja kosteita myös huonosti varusteltuja.⁴⁶ Vaikka lautakunta ottikin lapsia hoidolle, oli vanhempien suostumuksella merkitystä ainakin teoriassa. Eräässä tapauksessa lapsen vanhempien kieltäytyminen tämän sijoittamisesta kasvatustiloihin johti yhteydenottoon poliisin siveysostolle. Joidenkin lasten koulunkäynnin kustannuksia tuettiin kotipaikkaoikeuden muututtua, vaikka kotipaikkaoikeus pääsääntöisesti oli edellytyksenä avustukselle.⁴⁷ Käytännöt olivat joiltain osin hyvinkin harkinnanvaraisia. Työn määrä suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin oli suuri, mikä on väistämättä vaikuttanut toimiin. Kokonaiskuvan muodostaminen onkin aavistuksen haastavaa. Käytännön toimet ovat parhaiten hahmotettavissa perehtymällä siihen, millaisia toimenpiteitä kuhunkin lastensuojelun osa-alueeseen kohdistettiin. Koska lastenvalvojan toimi oli merkittävä ja Alpo Lumme vaikutti suuresti lastensuojelutyöhön Tampereella, ei sitä voida sivuuttaa. Näin myös lastensuojelun kohteet ja heidän vanhempansa – etenkin äidit – tulevat näkyväksi.

3.2. Lastensuojelulautakunnan sihteeri, lastenvalvoja Alpo Lumme

Alpo Lumme (1890–1973) oli työläistäustainen raittiusmies ja monissa luottamustoimissa työskennellyt kansakoulunopettaja. Vuonna 1922 hän aloitti toimintansa lastensuojelulautakunnan sihteerinä ja lastenvalvojana ja vuodesta 1933 eteenpäin hän oli myös sosiaalidemokraattien kansanedustaja.⁴⁸ Tässä toimessaan hän pyrki edistämään vähävaraisten nuorten ammattikasvatusta.

⁴⁴ Katajala-Peltomaa, Vuolanto, Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla, 2013, 103.

⁴⁵ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1924, CI: 1–13. TKA.

⁴⁶ Malinen, Historiallinen aikakauskirja 4/4014, 445.

⁴⁷ Tampereen lastensuojelulautakunnan kansliaosaston pöytäkirjat 1924, CI:4:1. TKA.

⁴⁸ Viitamaa, 2011, 8–11.

1949 hänet nimettiin Mikkelin läänin maaherraksi.⁴⁹ Tampereen lastensuojelulautakunnan sihteerinä ja lastenvalvojan toimessa hän vastasi lastensuojelun kentän toiminnasta. Lokakuun alussa 1922 astui voimaan laki, joka velvoitti aviottomat äidit ilmoittautumaan kunnan lastenvalvojalle. Valvoja vastasi aviottoman lapsen asioista niin kauan, kuin tällä oli oikeus elatukseen ja tätä apua myönnettiin ilmaiseksi.⁵⁰ Tavoitteena on ollut elatuksen järjestäminen ja kaupungille koituvien kustannusten minimointi. Äidit eivät välttämättä olleet tietoisia siitä, että apua oli saatavilla, mutta kontrollin alle joutumistakin edelleen pelättiin.

Lastensuojelulautakuntaan ei välttämättä luotettu, vaikka Lumme pitikin punaleskiä työteliäänä ja lapset muistavat hänen toimintansa myönteisenä ja kannustavanakin asiana.⁵¹ Kuitenkin lastenvalvojaa on lähestytty lukuisilla kysymyksillä valvojan velvollisuudesta auttaa elatusasioissa. Monissa kirjeissä esiin nousee kuitenkin häpeä. Eräs elatusvelvollinen ei ole tohtinut hakea elatusapua lapsen isän sairastuttua. Jotkut taas ovat kuvanneet elämäntilannettaan ja lastaan niin salamyhkäisesti, että taustalla oleva pelko lapsen menettämisestä tulee väistämättä näkyväksi.⁵² Tämän kaltaiset ajatukset suhteessa köyhäinhoitoon – nykyiseen sosiaaliturvaan – eivät ole kadonneet yhteiskunnasta. Apua ei usein kehdeta hakea.

Jotkut äidit ilmoittivat lapsensa lastenvalvojalle liki välittömästi lapsen syntymän jälkeen. Useimmissa tapauksissa kuitenkin lapsi on ollut ilmoituksen tekohetkellä jo muutaman vuoden ikäinen, toisinaan jopa yli kymmenkesäinen, kuten *1912 syntynyt Kersti*, joka ilmoitettiin vasta vuonna 1925. Mikäli äiti ei ilmoitusta tehnyt, sen saattoi tehdä synnytyslaitos tai sivulliset ihmiset. Kaikki lapset pysyivät lastenvalvojan listoilla pitkään ja yleisin syy poistamiseen olikin *yli-ikäisyys* 17 vuoden ikäisenä. Eräissä tapauksissa työt mainittiin vain joitain vuosia myöhemmin – äidin roolissa. Yhden pojan seuranta loppui tämän *avioiduttua* ja yksi lapsi listoilta katosi tämän *vanhempien solmittua avioliiton*. Jos äiti kuitenkin avioitui jonkun muun kuin lapsen isän kanssa, ei isän elatusvelvollisuus katkennut. *Lapsen kuolema* sen sijaan katkaisi lastenvalvojan seurannan tarpeen. Taloudelliset haasteet ja muuttuvat elämäntilanteet ovat asiakirjavihoissa havaittavissa perinteiden ja toimintatapojen jatkuvuuksien ohella. Teoriassa suhtautuminen esiaviollisiin suhteisiin oli kielteinen. Vielä 1800-luvun lopun maaseudulla esiaviolliset suhteet hyväksyttiin – joskin käytännön pakosta – mikäli aikeissa oli solmia avioliitto.⁵³ Käytäntö on varmasti ollut 1920-luvullakin

⁴⁹ Kaarninen, 2008, 156.

⁵⁰ Tampereen lastenvalvojan lähetettyjen kirjeiden diaariot 1923, A: II. TKA.

⁵¹ Kaarninen, 2008, 154–155.

⁵² Tampereen lastensuojelulautakuntaan saapuneet kirjeet 1922–1925, BI:2. TKA.

⁵³ Saarismäki, 2010, 18, 49.

asiakirjavihoista välittyvää kuvaa yleisempi. Mikäli avioliitto on solmittu ennen lapsen syntymää, se ei kuitenkaan näy lastenvalvojan dokumenteista.

Lumpeen tehtävänä oli saada aikaan elatussopimukset, jotka sitoivat niin isää kuin äitiäkin. Usein päätös jouduttiin hakemaan käräjiltä. Niin vanhempien käymää kirjeenvaihtoa kuin todistajanlausuntojakin hyödynnettiin selvitetessä elatusvelvollisuutta. Kumpikin vanhemmista nähtiin elatusvelvolliseksi ja maksuja karhuttiin pitkällisesti, mikäli ne jäivät suorittamatta.⁵⁴ Vuonna 1925 syntyneen *Paulin* vanhemmat asuivat yhdessä, mutta eivät solmineet avioliittoa. Elatussopimus tehtiin 1926 ja äiti – varsin poikkeuksellisesti – laiminlöi velvollisuutensa. Maksua yritettiin karhuta, mutta lopulta toimenpiteistä luovuttiin.⁵⁵ Vaikka toimissa käytettiin myös harkinnanvaraisuutta, intoa lasten ilmoittamiseen saattoi laskea se, että äitien saadessa apua lasten elatuksen järjestämiseen, he joutuivat itse kontrollin alle. Ilmoitusten määrä näyttäytyy kuitenkin kasvavana ja on mahdollista, että asenteet ovat alkaneet jo hyvin varhaisessa vaiheessa muuttua ja toisaalta toiminnan vakiintuminen on voinut olla lastenvalvojan etu. Tiivis viranomaisyhteistyö ja yhteys sosiaaliministeriön lastensuojeluvirastoon on osaltaan vakiinnuttanut tilannetta.⁵⁶ Lautakunta onkin ollut tietoinen siitä, mitä muualla Suomessa lastensuojelun kentällä kulloinkin on tapahtunut. Myös käytännön työssä tietopohja oli melko laaja – lastensuojelussa työskenteli ammattilaisia.

3.3. Monenmoisia tätejä – työntekijät leikkikentiltä lastenkoteihin

Lastensuojelu ammatillistui 1920- luvun aikana. Vaikka ammattilaisuus on määritelty hieman eri tavalla kuin nykyisin, on työntekijöiden tietämys toimenhakupapereiden perusteella ollut varsin kattavaa. Etenkin lastentarhoissa ja lastenkodeissa työskennelleet naiset olivat kouluttautuneita. Lastensuojelukoulutus kuitenkin vakiintui vasta lastensuojelun tehtäviin valmistavan koulutuksen keskittyessä *Yhteiskunnalliseen korkeakouluun*, joka perustettiin 1925.⁵⁷ Silti 1920- luvun alkupuolella myös lastensuojelun työntekijöiden tietopohjaan kiinnitettiin huomiota. Lastensuojelun virkamiesten antama koulutus tuo esiin johtavien virkamiesten perehtyneisyyden. Esimerkiksi

⁵⁴ Tampereen lastenvalvojan lähetettyjen kirjeiden diaariot 1924, A: II. TKA.

⁵⁵ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja. EX: 1–30. TKA.

⁵⁶ Tampereen lastenvalvojan lähetettyjen kirjeiden diaariot 1924, A: II. TKA.

⁵⁷ Malinen, Hytönen, Oksanen, *Kasvatus & Aika*, 11 (1) 2017, 86.

lapsipsykologiseen tutkimukseen on perehdytty ja lasten sieluoppia opetettu myös suojeluvalvoijille.⁵⁸ Tällaisia piirteitä on havaittavissa myös Tampereella.

Esimerkkinä toimiminen oli lastensuojelun perusedellytys ja lasten ohella myös johtajattarien tuli noudattaa sääntöjä. Tarkoitukselta riippumatta sääntörikkomuksesta seurasi irtisanominen.⁵⁹ Työntekijöiden valintaan on kiinnitetty huomiota ja lukuisat toimenhakupapereihin tehdyt merkinnät puhuvat sen puolesta, että päätöksiä on puntaroitu ankarasti. Hakijoita oli tehtävästä riippumatta paljon ja hakemukset olivat huolellisesti tehtyjä – monen välissä myös suosituksia. Hakemusten liitteinä toimitetut kopiot koulu – ja työtodistuksista puhuvat sen puolesta, että nämä työnhakijat olivat paitsi asialleen omistautuneita, myös päteviä suhteessa hakemaansa toimeen. *Vaasan Käytöllisestä Naisopistosta* valmistunut *Liisa* haki lastenkotiin apulaisjohtajattareksi. Hän oli saanut opetusta siveys- kasvatusta- ja terveysopissa sekä kansantalousopissa. Lisäksi kursseilla oli opiskeltu taideaineita ja pienten lasten hoito-oppia, pikkulasten vaatteiden ompelua ja Fröbelin käsitöitä sekä voimistelua. Vuoden kurssin aikana perehdyttiin myös kirjanpitoon ja lastenaskartelujen ohjaamiseen sekä kurinpitoon, ruuanlaittoon ja pukuompeluun. Katsaus talouskemiaan ja ravintoaineoppiin oli osa opintoja.⁶⁰ Koulutuksen aikana käytiin siten läpi oikeastaan kaikki ne osa-alueet, joiden varaan 1920-luvun lastensuojelun käytännön toimet rakentuivat.

Hakijoiden joukossa oli myös vähemmän kouluttautuneita, mutta vaikuttaa siltä, että pätevimpinä on pidetty henkilöitä, jotka olivat saaneet koulutusta lastenhoitoon. Kokemus saattoi karttua myös käytännön työssä. Esimerkiksi leikkikenttätoimintaan ohjaajaksi on hakeuduttu usein monena vuonna peräkkäin; eräs kuudennella luokalla tyttölyseossa ollut *Maija* on ollut kesällä 1923 kaksi viikkoa sijaisena leikkikentällä – ja pyrki siksi kesällä 1924 leikkikenttätoimintaan ohjaajaksi. Joillain edessä saattoi olla jopa ura lastensuojelun tai koulutuksen piirissä, kuten vuonna 1926 leikkikenttäopettajattareksi – apulaisena ensiksi toimittuaan – hakeutuneella ja alakansakoulunopettajaksi 1925 valmistuneella *Iiriksellä*.⁶¹ Lastensuojelulautakunta kurssitti ja lähetti työntekijöitä erilaisiin koulutuksiin. Esimerkiksi Tammelan Maitopisaran johtajatar kävi lastenhoitokurssilla maaliskesäkuussa 1923 Helsingissä apurahan turvin.⁶²

⁵⁸ Malinen, Hytönen, Oksanen, *Kasvatus & Aika*, 11 (1) 2017, 85.

⁵⁹ Tampereen lastensuojelulautakunnan kansliaosaston pöytäkirjat, 1924, C1:4: V. TKA.

⁶⁰ Tampereen Lastensuojelulautakunta, toimenhakupaperit, B: VIII: 5. TKA.

⁶¹ Tampereen Lastensuojelulautakunta, toimenhakupaperit, B: VIII: 5. TKA.

⁶² Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, C1:1–13. TKA.

Perehtyneisyydestä lastensuojelun ajankohtaisiin asioihin huolehdittiin myös tilaamalla laitoksiin päivälehtien ohella ammattilehtiä. Lastenkoteihin ja -sairaalaan sekä tarhoihin tilattiin lukemista lapsillekin.⁶³ Tilauksia on ilmeisesti pyritty suhteuttamaan työntekijöiden tarpeisiin. Lasten osalta puolestaan on pyritty huomioimaan lasten ikä – tarhojen lehdet ovat sopivia pienimmillekin lapsille, kun taas sairaalassa ja lastenkodeissa on ollut tarve huomioida myös vanhemmat lapset. Vaikka lehdet ovat olleet mukavaa ajankulua, on päätös luultavasti tehty melko puhtaasti kasvatuksellisista lähtökohdista. Edellinen onkin nähtävissä käytännön keinona pitää ammattilaiset ajan tasalla ja kasvattaa lapsia haluttuun suuntaan.

⁶³ Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4, XIV. TKA.

4. LASTENSUOJELUN KÄYTÄNNÖN TOIMENPITEET TAMPEREELLA 1922–1925

Vaikka lastensuojelun keinoin on pyritty vaikuttamaan lasten ja erityisesti imeväisten suuriin kuolleisuuslukuihin, on 1920-lukua leimaava piirre myös kasvava kiinnostus perinnöllisyyteen liittyviin kysymyksiin.⁶⁴ Tässä tarkastellun alla on kuitenkin ympäristötekijät varhaiskasvatuksen näkökulmasta. 1920-luvulla alettiin panostaa neuvontaan pienten lasten hoidossa – tämä tehtävä annettiin koulutetuille naisille ja toteutuu Tampereella, kuten edellä on osoitettu. Neuvonta kohdentui terveyteen, ravintoon ja puhtauteen. Lasten jääminen vailla valvontaa oli ongelma. Tarhat ja seimet ratkaisivat sen vain osittain, koska paikkoja oli rajallisesti ja tarhat olivat kesäisin suljettuna koulujen tapaan. Lapsille pyrittiinkin järjestämään ohjattua kesätoimintaa ja rajaamaan omaa tilaa urheilulle ja leikkikenttätöölle.⁶⁵ Lapsen paikkaa pohdittiin. Erityisen haitalliseksi – kuten jo vuosisadan alussa – nähtiin lasten juoksentelu kaduilla, jota pyrittiin kitkemään ohjaamalla lapsia esimerkiksi leikkikenttätöimintään.⁶⁶ Myös kesäsiirtoloihin lapsia lähetettiin joka vuosi. Vaikka toiminnalla kaikkineen oli voimakkaan kasvatukselliset lähtökohdat, on niillä merkitystä myös lasten viihtymisen, turvallisuuden ja terveyden kannalta. Niin tarhoissa, seimissä kuin erilaisessa kesätoiminnassakin rutiinit korostuvat, eikä ihme, sillä säännönmukaisen elämän voidaan katsoa luovan turvallisuudentunnetta.

4.1. Tarkoituksenmukaiset tilat lastensuojelun toimien edellytyksenä

Tampereen lastensuojelulautakunnan haltuunsa ottamat tilat – niin maitopisarot, lastenseimet kuin – tarhatkin nähtiin tarkoitukseensa sopimattomina. Käytännön toimet painottuivatkin sen vuoksi uusien, parempien tilojen etsimiseen. Tiloja ei tahtonut löytyä käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Lastensuojelulautakunnan työskentely tarhojen osalta painottui pääasiassa uusien tilojen etsimiseen epäsopivien tilalle.⁶⁷ Tilanne ei muuhun Suomeen nähden ollut poikkeuksellinen. Useimmat tarhat sijaitsivat vuokrahuoneistoissa, monet kokoustiloissa ja niitä uhkasi häätö. Tilojen

⁶⁴ Malinen, Hytönen, Oksanen, *Kasvatus & Aika*, 11 (1) 2017, 85.

⁶⁵ Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4.

⁶⁶ Tampereen lastenvalvojalle saapuneet kirjeet 1922, B: II. TKA.

⁶⁷ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

puhtaanapito oli vaikeaa ja joistain puuttui kokonaan ulkoilutilat, mikä eritoten talvisin oli toiminnalle haitaksi.

Lastentarhanopettaja *Elsa Borenius* (1881–1958), joka teki kouluhallituksen nimissä tarkastusmatkan Suomen tarhoihin, totesi, ettei lasten erityistarpeiden ja lastentarhan työtapojen ottaminen nykyistä kattavammin huomioon suunnittelussa ja tarhojen sijoittelussa tuottaisi lisäkustannuksia.⁶⁸ Lausunto ilmentää paitsi lastentarhatyön ammattilaisen näkemystä toiminnan tarkoituksesta, myös perinteistä näkökulmaa varhaiskasvatuksesta, joka on usein nähty kustannuksia tuottavana. Päätökset ovat kuitenkin perustuneet kustannusten minimoinnin sijaan muun muassa vanhempien työssäkäynnin mahdollistamiseen.⁶⁹ Boreniuksen vaade täyttyi Tampereella kuitenkin varsin hyvin.

Tarhojen ja seimien epäsopivat tilat ja rajalliset mahdollisuudet ottaa lapsia hoitoon tiedettiin lautakunnassa. Länsipuolen tarhassa työskentelyä hankaloitti ahtauden ohella leikkiin sopimatonta pihaa ja lapsille vaarallisen jyrkät rappuset. Koska myös lastenseimet ja maitopisarat olivat tarkoitukseensa nähden sopimattomat, esitettiin ratkaisuksi *lastentalon* perustamista *Järvensivuun*. Tähän lastentaloon haluttiin sijoittaa tarhan lisäksi seimi ja pisara.⁷⁰ Rahatoimikamari ei aina toteuttanut Lastensuojelulautakunnan ehdotuksia. Vuonna 1924 se oli poistanut tulevaa vuotta koskevista menoarvioehdotuksestaan lastentalon määrärahan. Lastensuojelulautakunta ei kuitenkaan tyytynyt ratkaisuun, sillä se näki lastentalon rakentamisen tarpeelliseksi.⁷¹ Tampereen lastensuojelulautakunta halusi keskittää palveluita, millä luultavasti pyrittiin käytön helpottamiseen ja takaamiseen valtiollisten kasvatustavoitteiden mukaisesti.

Lastentarhanopettajat olivat aloitteellisia tilojen tarkoituksenmukaisuudesta huolehtimisessa. He kirjoittivat lastensuojelulautakunnalle vetoomuksen huhtikuussa 1924. Tavoitteena oli toimintaympäristön kohentaminen siten, että lasten tarpeet ja terveys tulisivat aiempaa paremmin huomioiduksi – ja samalla myös opettajien työ järjestelmällisemmäksi. Vetoomuksesta käy ilmi se, minkälaisia tavoitteita lasten päivähoidosta käytännön tasolla vastanneet henkilöt työlleen asettivat. He näkivät, että lastentarha-aatteen mukaisesti hyvän tarhan esikuva on koti. Suurin ongelmakohta olikin se, että lapset eivät oleskelleet kodikkaasti järjestetyssä tilassa vaan rukoushuoneen korkeiden penkkien ynnä muun ympäröimänä. Lisäksi opettajien näkemys oli, että kullakin osastolla tulisi olla oma huoneensa, sekä yhteinen suurempi sali, leikkihuone, eteinen ja keittiö, jossa lapset voisivat ottaa

⁶⁸ Hänninen, Valli, 1986, 124–129.

⁶⁹ Onnismaa, Paananen, Lipponen, *Kasvatus & Aika*, 8 (2) 2014, 14.

⁷⁰ Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4; II.

⁷¹ Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4 XIII.

osaa kotiaskareisiin. Lautakunta ottikin huomioon opettajien näkemykset tiloja etsiessään.⁷² Tilojen kunnostuksesta tarkoituksenmukaiseksi vastasi lautakunnan ohella yhdistykset ja vuokranantajat.⁷³ Vapaaehtoistoiminta oli merkityksellistä tilojen kunnostamisessa resurssien rajallisuudesta johtuen.

4.2. Lastentarhat

Lastentarhat olivat keino tukea kotikasvatusta.⁷⁴ ”Lastentarhan isän” Friedrich *Fröbelin* (1782–1852) kasvatuseriaatteiden ytimessä oli uskonnollisuus.⁷⁵ Fröbeliläisen perinteen Suomeen toi *Hanna Rothman* (1856–1920) jonka Helsinkiin perustama *Ebeneserkoti* oli pitkään maan ainut alan oppilaitos.⁷⁶ Tampereella tarhatyöskentely alkoi 1903. Vuonna 1921 lastensuojelulautakunta otti haltuunsa, eli kunnallisti kaksi 1910-luvulla perustettua kansanlastentarhaa.⁷⁷ Käytännössä vasta Helsingin kunnallistaessa tarhoja 1931 alkoi ilmiö yleistyä.⁷⁸ Lautakunnan toimintakertomuksista käy ilmi, että lastentarhatyö Tampereellakin nojasi fröbeliläisiin käytäntöihin. Lautakunnan otettua tarhat haltuunsa, ilmoitettiin asiasta Aamulehdessä ja toivotettiin perheen pienimmät tervetulleiksi:

”Lastensuojelulautakunnan Lastentarhat Puutarhakatu 31:ssä ja rukoushuoneella Sukkavartaankatu 9:ssä aloittavat toimintansa perjantaina syyskuun 1 p:nä. Sisäänkirjoitus on kello 10—1 päivällä. Puutarhakadun tarhassa tulee olemaan myös erikoinen päiväkotikoti. Lapset ovat tervetulleita. Tampereen Lastensuojelulautakunta.”⁷⁹

Käytännössä tarhojen toiminta jatkui ennallaan; *Puutarhakadulla* toimi neljä tavallista osastoa, joilla hoito oli osapäiväistä ja päiväosasto, jossa lapset saivat viipyä aamusta iltaan.⁸⁰ Lapsia kumpaisessakin tarhassa oli noin sata vuosittain. Hoitopäivän pituus oli neljä tuntia, paitsi lauantaisin kaksi. Lapset ruokittiin tarhassa ja näitä kuluja katettiin markan päivähoitomaksulla. Päivisin lapset muun muassa leikkivät ja askartelivat. Lukukausien loppuissa järjestettiin juhlallisuudet, kuten tarhan toimintaperiaatteisiin kuului. Lapset kävivät tarhassa säännöllisesti, eikä poikkeuksia toiminnassa ollut. Länsipuolen tarha tosin oli keväällä 1923 suljettuna kaksi viikkoa tuhkarokkoepidemian vuoksi.

⁷² Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4, V. TKA.

⁷³ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923–1925, CI: 1–13. TKA.

⁷⁴ Harrikari, 2019, 145.

⁷⁵ Meretniemi, 2015, 103.

⁷⁶ Hänninen, Valli, 1986, 59.

⁷⁷ Andelin, 1979, 25.

⁷⁸ Hänninen, Valli, 1986, 142.

⁷⁹ Aamulehti, 27.08.1922, nro 197, s. 8.

⁸⁰ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

Lastensuojelulautakunnan palveluksessa toiminut tohtori Räihä kävikin säännöllisesti tarkastuksilla tarhoissa, koska terveyden edistäminen ja ylläpitäminen oli tärkeää.

Tarhojen perushoidon lähtökohtana oli pitkään opettaa lapset huolehtimaan itsestään – esimerkiksi peseytymään ja auttamaan toisia. Ravitsevat ateriat ylläpitivät fyysistä kuntoa ja ruokailutilanteet olivat hyviä opetustilanteita. Lapsien aktivoiminen liikkumaan ja leikkimään sääntöjen puitteissa oli tärkeää.⁸¹ Tarhojen toiminta sopi siten lähtökohdiltaan 1920-luvun poliittisiin lähtökohtiin. Sosiaaliministeriö osallistuikin tarhojen valvontaan. Valtionavun edellytys oli esitetyn työohjelman noudattaminen.⁸² Toiminnan voidaan katsoa olleen varsin rutinoitunutta, mitä yleisesti nykyäänkin pidetään lasten kannalta edullisena; erityisesti liikunnan, unen ja ruokailurytmin säännöllisyys mielletään edelleen tärkeiksi.

Leikki, työ ja oppiminen olivat tarhojen kasvatuksellisia keinoja. Päivittäinen toiminta rakentui lapsen iän huomioivan toimintajärjestyksen ympärille. Niin sanotut toimintatuokiot vaihtelivat viikoittain, mutta muilta osin työjärjestys oli kiinteä. Toiminnan runkona oli kuukausiaihe, jonka tarkoituksena oli saada lapset ymmärtämään oman kokemuksensa ja toimintansa avulla asioiden ja ilmiöiden keskinäinen yhteys ja riippuvuus.⁸³ Leikki saattoi olla vapaata tai johdettua; mitä nuorempi lapsi oli, sitä enemmän vapaa leikki korostui. Johdettu leikki, kuten kuukausiaiheeseen liittyvät roolileikit olivat opettajajohtoisia ja etukäteen suunniteltuja.⁸⁴

Fröbeliläisin periaattein toimineen lastentarhan toiminnan kulmakiviä oli lasten tekemät arkiaskareet niin sisällä kuin ulkona. Toimintaa perusteltiin kasvatuksellisesti tehokkaana, muuta niiden vaikutus fyysiseen kehitykseen ja kädentaitojen kohentamiseen nähtiin myös merkityksellisenä. Työ tuli suhteuttaa lapsen ikään ja kehitystasoon sekä voimiin, eikä sitä saanut käyttää rangaistuksena. Lisäksi olennaisessa osassa oli yksilöllinen ohjaus – työtä tehtiin yhdessä aikuisen kanssa ja lasta opastettiin työtilanteissa. Kaikkiin tehtäviin lasten tuli osallistua riippumatta sukupuolesta.⁸⁵ Valtiollisten tavoitteiden ja lastentarha-aatteen yhteensopivuus tulee ilmi monin eri tavoin. Askareiden tekeminen sukupuolesta riippumatta kuitenkin juontaa juurensa enemmänkin pohjoismaiseen

⁸¹ Hänninen, Valli, 1986, 88.

⁸² Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat 1924, C1:4, VII. TKA.

⁸³ Hänninen, Valli, 1986, 88–92.

⁸⁴ Hänninen, Valli, 1986, 96–98.

⁸⁵ Hänninen, Valli, 1986, 100–102.

maatalousyhteiskuntaan. Vaikka yhteiskunnassa alkoikin aiempaa enemmän olla vallalla näkemys sukupuolten eriävistä toimintaympäristöistä, eivät kaikki nähneet asiaa näin.

Tutkimusta lasten tarhakokemuksista on kuitenkin tehty ja tässä muistelumateriaalissa korostuvat kodinomaisista pyrkimyksistä huolimatta tarhan ja kodin väliset erot. Tarhan rutinoituneet toimintatavat ja tarkka päivärhythmi korostuva. Aikuisjohtoisuus, kuri ja järjestys unohtamatta uskonnollisuutta muistetaan. Kokemukset ovat pääasiallisesti positiivisia myös aikuisten toiminnan osalta, vaikka vahva auktoriteetti ja vallankäytön keinot on voitu nähdä kielteisinäkin.⁸⁶ Ei ole syytä epäillä, että tamperelaisten lasten kokemukset eroaisivat näistä kokemuksista Helsingin Ebeneserkodissa, sillä lastensuojelulautakunnan tarhat toimivat fröbeliläisten periaatteiden mukaisesti. Perushoito oli – ja on tarhoissa edelleen keskeinen tekijä.⁸⁷ Siten lastensuojelulautakunnan käytännön toimet ovat keskittyneet pääosin perushoidon turvaamiseen. Erityisesti se korostuu seimissä, joissa hoidossa olivat kaikista pienimmät lapset.

4.3. Lastenseimet

Tampereen Lastenhoitoyhdistys ylläpiti lastenseimeä tammikuusta 1908 alkaen. Hoitopaikkoja alle 5-vuotiaille lapsille oli noin 20 ja tarvittaessa lasta voitiin pitää hoidossa yön yli. Perustamisvuonna lapsia hoidossa oli 77, joista suurin osa oli *Finlaysonin* tehtaan työntekijöiden lapsia ja Finlayson rakensikin seimelle uuden talon osoitteeseen *Kortelahdenkatu 13. Tampereen Puuvillatehdas* puolestaan rakennutti 1913 talon lastenseimeä ja Maitopisaraa varten *Tammelan puistokadulle*. Toiminta aloitettiin kesäkuussa 1914.⁸⁸ Tavoitteena oli vanhempien työnteon mahdollistaminen. Seimet toimivat kokopäiväisesti ja asettivat siten erityisvaatimuksia niin toimitiloille kuin hoitohenkilökunnalle. Pelkona oli, etteivät pienimmät lapset saaneet riittävää hoivaa, eikä hoitohenkilökuntaa ei ollut tarpeeksi. Lisäksi heiltä puuttui koulutus tehtävään.

Suoja ja ruokinta eivät olleet riittäviä toimenpiteitä, vaan seimillä oli myös kasvatusvastuu, minkä vuoksi pyrittiin siihen, että lapset olivat pääosin alle 3-vuotiaita ja laitosten toimintaa valvoi lääkäri.⁸⁹ Näihin tavoitteisiin Tampereen lastensuojelulautakuntakin pyrki. Tarhojen tapaan seimet olivat sunnuntaisin suljettu. Seimissä hoidettiin keskimäärin 160 lasta vuodessa. Kun lautakunta otti seimet

⁸⁶ Puuronen, 2017, 60–63.

⁸⁷ Puuronen, 2017, 64.

⁸⁸ Andelin, 1979, 23–24.

⁸⁹ Hänninen, Valli, 1986, 129–130.

hoitaakseen, alkoi tohtori Rähkä vieraillla niissä kerran kuukaudessa. Päivämaksu – 1 marka – oli yhteneväinen tarhojen kanssa.⁹⁰

Kasvatukselliset näkökohdat ulottuivat myös vanhempiin ja seimien myötävaikutuksella äitien ajateltiin oppivan paitsi hoitotapoja myös huomioimaan aiempaa paremmin lapsen terveyden, ruokinnan ja puhtauden. Lisäksi kiintymyssuhteen lapseen nähtiin näin voimistuvan. Näin toimien sekä äiti että lapsi voitiin pelastaa turmelukselta.⁹¹ Ajan kasvatukselliset periaatteet tulevat esiin, mutta väistämättä perehtyminen lasten asiakirjoihin monipuolista kuvaa. Joissain tapauksissa haluttomuus yhteistyöhön – vaikka kuinka perustellusti – saattoi aiheuttaa lapselle haittaa. Sakun tapauksessa lapsi on ollut päivät hoidossa seimessä, mutta tapaus on poikkeuksellinen myös sen tähden, että isä on lopulta ottanut lapsen luokseen. Kotikäynnillä Sakun luona todetaan:

”Kotikäynnit: 1925: lapsi kalpea, sairaalloisen näköinen. Elämänhaluton. Ravintona lehmän maito syntymästä alkaen. Ei halua muuttaa ruokintaa, eikä hoitaa muutenkaan neuvottaessa. 1926: lapsi päivisin seimessä. Siellä ollessaan virkistynyt. Väri huomattavasti parempi. Vaikeat riisin jäljet huomattavissa. 1930: lapsi otettu hoidolle isänsä luo. Asunto siisti. 2 huonetta ja keittiö. Lapsi erittäin siististi puettu, vilkas, voi hyvin.”⁹²

Vaikka monet lastensuojelulautakunnan toimenpiteet – uusien tilojen suunnittelu ja rakennuttaminenkin – oli varsin suuria ja kustannuksia tuottavia, eivät kaikki merkitykselliset toimenpiteet olleet kaupunkimaisemaa muuttavia. Esimerkiksi 1924 lautakunnan toisen jaoston päätöksellä seimien pyyhinliina varasto hyväksyttiin täydennettäväksi siten, että kullakin lapsella on oma pyyhinliinansa.⁹³ Sinänsä pieni muutos vaikutti kuitenkin seimien toimintaan lasten puhtaanapidon kautta melko voimakkaasti.

4.4. Maitopisarosta huoltola-asemiksi

Tampereen Lastenhoitoyhdistys perustettiin kesäkuussa 1907 ja samana vuonna aloitti toimintansa Tampereen ensimmäinen Maitopisaralaitos, jonka tarkoituksena oli tarjota etenkin alle vuoden ikäisille köyhien perheiden lapsille sopivaa ravintoa. Imettämistä pidettiin hyvin tärkeänä ja äideillä

⁹⁰ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

⁹¹ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1924, CI: 1–13. TKA.

⁹² Lastenvalvojan asiakirjavihkoja, EX: 15. TKA.

⁹³ Tampereen lastensuojelulautakunta, toinen jaosto, pöytäkirjat 1924, CI:4: I.

tulikin olla lääkärin lausunto siitä, etteivät voineet tätä toivetta täyttää. Lisäksi kasvattajat saivat neuvoja lastenhoitoon. Kaikista vähävaraisimmat saivat avun ilman korvausta. Pisaroiden alkutaipaleella kontrolli oli voimakasta. Äitien tuli viikoittain käyttää lapsensa lääkärintarkistuksissa ja toiminta nähtiin hyödyllisenä lapsikuolleisuuden alentamisen näkökulmasta.⁹⁴ Tampereen Lastensuojelulautakunta otti vuonna 1922 hoitaakseen myös Maitopisararat, jotka sijaitsivat samoissa rakennuksissa seimien kanssa. Tällä pyrittiin siihen, että pisaroiden käyttö olisi helppoa. Tavoite laitoksissa ei muuttunut, vaan edelleen huolehdittiin siitä, että lapset saivat ensimmäisen ikävuotensa aikana iän vaatimuksen mukaista maitoa, jota pisaroista haettiin kotiin. Tohtori Rähkä tarkasti lapset kahdesti kuussa.⁹⁵ Toiminnan lähtökohdat tutkittavalla ajalla säilyivät suhteellisen muuttumattomina. 1923 kuitenkin Tammelan seimessä aloitti toimintansa huoltola- asema, jossa äidit kävivät saamassa lääkärin ohjeita hoitoon.⁹⁶ Kehityskulku kohti neuvoloita, jotka perustettiin 1920-luvulla, näkyy parhaiten vuoden 1924 Tampereen lastensuojelulautakunnan vuosikertomuksesta.

Lapsikuolleisuutta vastaan taisteleminen korostuu 1920-luvun alkupuolen toiminnassa. Vuonna 1924 syntynyt *Heikki* menehtyi yhdeksän kuukauden iässä ja samana vuonna syntynyt *Erkki* vain yhden kuukauden ja neljäntoista päivän ikäisenä. Vuonna 1920 syntynyt *Mauri* sairastui tuhkarokkoon ja kuoli kolmentoista vuoden iässä.⁹⁷ Imeväisten ohella myös vanhemmat lapset olivat vaarassa sairastua ja kuolla. Yleisen asunto- ja kotihygienian parantamisen avulla pyrittiin laskemaan lasten kuolleisuutta. Päämäärää tavoiteltiin henkilökohtaisten neuvojen, kotikäyntien ja kansantajuisten kirjasten avulla.⁹⁸ Tavoitteet olivat samanlaisia ympäri Suomen.

Lastentautiprofessori *Arvo Ylppö* (1887–1992) katsoi, että kodin hoidon ja yhteiskunnan onnen kannalta oli tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti lasten hoitoon ja huoltoon näiden ensimmäisen ikävuoden aikana. Lapsikuolleisuuden torjunta oli keskeistä, koska noin 10 000 lasta menehtyi ensimmäisen ikävuotensa aikana. Siten maksuton lääkäri- ja hoitajatarneuvonta äideille kaikissa imeväisten ja vanhempienkin lasten hoito- ja ravitsemuskysymyksissä oli tärkeää. Erityisesti rintaruokinnan edistämiseen tuli panostaa ja lisäksi hoito- ja huoltolapaikkoja järjestää sellaisille lapsille, jotka ovat joutuneet orvoiksi tai joiden äidit eivät syystä tai toisesta voineet lasta hoitaa. Näitä paikkoja tuli myös valvoa.⁹⁹ Sisällissota toi oman lisänsä valtiollisiin näkemyksiin kasvatuksen

⁹⁴ Andelin, 1979, 22–23.

⁹⁵ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

⁹⁶ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13 TKA.

⁹⁷ Tampereen lastenvalvojan asiakirjavihkoja, EX: 27, 20. TKA.

⁹⁸ Turpeinen, 1987, 393–394.

⁹⁹ Turpeinen, 1987, 393–394.

merkityksestä, mutta perheen näkeminen yhteiskunnallista neuvontaa ja ohjausta tarvitsevana yksikkönä on ollut varhaiskasvatukselle tyypillistä pitkään 1900-luvun alkupuoliskon jälkeenkin.¹⁰⁰ Tampereella painatettiin vuonna 1923 lautakunnan toisen lääkärin, *B. Laurellin* ehdotuksesta hoidokkikotien oloja silmällä pitäen kirjanen ”*Terveydellisiä neuvoja kodeille lapsiansa kasvattaessa*” ja se jaettiin ilmaiseksi hoitokoteihin.¹⁰¹ Neuvontaa kohdennettiin kaikkiin lastensuojelun osa-alueisiin.

Maitopisarat – kuten seimet ja tarhatkin – olivat ahtaalla. Lääkärin vastaanoton lisäksi tilaa tarvittiin keittiölle, maito huoneelle ja johtajattaren asunnoksi.¹⁰² Toiminnan kehittämiseen pyrittiin aidosti ja 1924 Maitopisarat laajenivatkin pienten lasten huoltoloiksi, jossa otettiin vastaan sekä rinta- että pullomaitoa saavia lapsia. Toiminta muuttui kaikkia halukkaita palvelevaksi. Kehityksen seuranta alkoi lapsen syntymästä ja jatkui aina 5-vuotiaaksi asti. Lääkärin vastaanotto järjestettiin kahdesti viikossa ja huoltolasisaret kävivät tarkastamassa koteja ja järjestämässä hoidon siellä. Huoltoloiden käyttö oli aktiivista ja lautakunta pyrkiikin perustamaan uuden huoltola-aseman Viinikan esikaupunkialueelle. Välimatkojen kasvaessa huoltolasisarten kotikäynnit hankaloituivat. Vuonna 1925 havaittiin, ettei Tammelan ja Amurin toimintaa voitu enää laajentaa. Viinikan huoltolaan, joka oli saatu perustettua, siirrettiin Tammelasta 25 lasta.¹⁰³ Huoltolaan on kuitenkin kotitarkastusten yhteydessä neuvottu menemään, mikäli se on nähty tarpeelliseksi.¹⁰⁴ Vaikka neuvonta on ollutkin voimakasta puuttumista perheen sisäisiin asioihin, on niistä varmasti joskus ollut suurta hyötyä.

Vuonna 1928 syntyneen *Tyyneen* kotona on käyty tämän ensimmäisen ikävuoden aikana. Lapsen kerrotaan olleen pirteä ja levollinen, mutta ihon poimujen punaiset. Äiti onkin laittanut vaippaihottumaan talkkia. Neuvoksi on annettu vaseliinin käyttö. Lasta kylvetetään kuuleman mukaan päivittäin. Kuitenkin vannassa on ollut vihta ja ”*kaikenmoisia rättejä*”. Tämän vuoksi on kehoitettu kylvettämään ilman lisätarpeita – puhtaassa vedessä. Tällaisten perushoitoon liittyvien seikkojen ohella on kuitenkin kiinnitetty huomiota myös ympäristöön. Tämän lapsen kotia kuvataan hyvin suttuiseksi ja epäsiistiksi. Seuraavan vuoden käynnin perusteella lapsi on hyvin kehittynyt ja hyvinvoiva. Kotia kuitenkin edelleen moititaan epäsiistiksi ja ahtaaksi. Samanlaiset merkinnät on kirjattu seuraavaltakin vuodelta. Vuonna 1931 perhettä ei ole tavoitettu, koska he ovat muuttaneet.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Onnismaa, Paananen, Lipponen, *Kasvatus & Aika*, 8 (2) 2014, 14.

¹⁰¹ Tampereen lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹⁰² Tampereen Lastensuojelulautakunta, pöytäkirjat, 1924, C1:4, II.

¹⁰³ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1924–1925, CI:1–13. TKA.

¹⁰⁴ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja, EX:29. TKA.

¹⁰⁵ Lastenvalvojan asiakirjavihkoja, EX:15. TKA.

Neuvonnan sävy ei ymmärrettävästi käy ilmi lyhyestä kirjauksesta lastenvalvojan asiakirjavihkoon, mutta sen sisältö kielii siitä, neuvonnan aiheista. Vauvan hoitoa koskevat neuvot ovat voineet olla tervetulleita, mutta asunnon siisteyteen ja ahtauteen on voinut olla hankala vaikuttaa.

4.5. Leikkikenttötoiminta

Kesällä 1922 Tampereella oli toiminnassa viisi leikkikenttää ja nuorimmat toimintaan osallistuneista olivat kaksivuotiaita. Kentillä laulettiin ja leikittiin sekä kilpailtiin ja tädit kertoivat satuja. Monen lapsen kesän kohokohta on voinut olla retki Viikinsaareen, jossa he pääsivät valokuvaan. Lapset ovat lautakunnan mukaan vakuutelleet aikuisia siitä, että hauskaa on ollut.¹⁰⁶ Ei ole lainkaan vaikea uskoa, etteikö leikkikentillä olisi ollut mukavaa. Toiminta näyttää rakentuneen pitkälti samojen periaatteiden varaan kuin tarhoissa. Kovin kauaskantoisia tulkintoja ei kuitenkaan voi toimintakertomuksen perusteella tehdä. Kuitenkin leikkikenttien suosio jatkui vuodesta toiseen, mikä osaltaan puhuu sen puolesta, että lapset todella viihtyivät.

Leikkikenttötyötä jatkettiin kesällä 1923 ja lapset vaikuttavat edelleen viihtyneen kentillä. Toiminta veti puoleensa myös varttuneempia lapsia, sillä vanhimmat osallistujat olivat 15-vuotiaita. Vanhempien kerrotaan ohjanneen lapsia kentille valvonnan alle pois ahtailta pihamailta.¹⁰⁷ Vaikka tämänkaltaisella lausunnolla onkin pyritty lisäämään kenttien suosiota, on siinä kuitenkin totuuspohjaakin. Leikkikenttien määrä kasvoi edelliseen vuoteen nähden yhdellä ja kentät olivat toiminnassa kesällä kymmenen viikkoa. Viikonloput pidettiin vapaata. Työtä kentällä ohjasi totuttuun tapaan johtajatar, jolla oli apulainen. Uimassa käytiin ahkerasti – ja uimataidon opettaminen olikin keskeisessä osassa kesätoimintaa.¹⁰⁸ Hukkumiskuolemat olivat hyvin yleinen alle 15-vuotiaiden kuolinsyy 1930-luvulle asti.¹⁰⁹ Uimataidon opettelu ylläpiti terveyttä ja kohotti kuntoa, mikä oli ajan ilmapiirin mukaista, mutta oli myös keino vähentää lapsikuolleisuutta. Vaikka huonojen ilmojen katsottiin heikentäneen innostusta leikkikentälle lähtemiseen, oli kävijöitä vuonna 1923 peräti 1133, mikä tarkoittaa yli 600 lasta enemmän kuin edeltäneenä vuonna.¹¹⁰ Toiminta alkoi vakiintua ja muotoutua luontevaksi osaksi lasten kesänviettoa.

¹⁰⁶ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1922, CI: 1–13. TKA.

¹⁰⁷ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹⁰⁸ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹⁰⁹ Turpeinen, 1879, 439–444.

¹¹⁰ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

”Virkistävä leikki kesän kuumina päivinä” oli vuosi vuodelta suosituempaa ja kesällä 1924 kenttien määrä oli saatu kasvatettua kahdeksaan. Aiempaa useammin kentiltä lähdettiin retkille niin marjametsään kuin uimanakin ja Viikinsaaren kesäjuhlat järjestettiin totuttuun tapaan. Työn vakiintuminen on havaittavissa, sillä vuonna 1924 ”kenttätädeille” järjestettiin oma kerho, joka kokoontui joka toinen viikko. Näissä kokoontumisissa käytiin läpi kenttäohjelmisto ja harjoiteltiin leikkejä. Työtä valmisteltiin ja kenttien toimintaa pyrittiin yhtenäistämään ja tekemään tarkoituksenmukaisemmaksi, mikä tavoitteena tuotiin julki myös vuosikertomuksessa.¹¹¹ Tytöt hakeutuivat kentille poikia useammin. Syyt tähän mietityttivät lautakuntaa, joka arveli sen johtuvan tyttöjen ja poikien erilaisesta luonteesta sekä siitä, että toimintaa ohjasivat tädit.¹¹² Tyttöjen ja poikien alettiin entistä enemmän nähdä olevan keskenään erilainen joukko.

Täysin ongelmitta ei yhteiselo leikkikentillä kuitenkaan sujunut. Vuonna 1925 lautakunnan korviin oli kantautunut, että varsinkin suuremmat pojat joillain kentillä olivat kesällä 1924 häirinneet toimintaa ja opettajan tuli puuttua asiaan erottamalla häiriköitsijät. Lautakunta kuitenkin pohti, mitä voisi tehdä kohentaakseen näiden häiriötä aiheuttavien, 13–16-vuotiaiden poikien vapaa-aikaa. Sopivaa toimintaa katsottiin olevan järjestetty ja ohjattu palloilu ja muu urheilu, uintiretket sekä muu poikaluonteille sopiva toiminta.¹¹³ Toiminnasta välittyvät pyrkimykset yhteiskunnallisten kasvatustavoitteiden täyttämiseen, mutta se ei poissulje muita merkityksiä, joita leikkikenttätöiminnalla muun lastensuojelun ohella oli.

4.6. Kesäsiirtolat

Tampereen lastensuojelukeskuksella oli kesäsiirtolat vuosina 1919–1921.¹¹⁴ Varsinkin toiminnan alkuvaiheessa niiden avulla pyrittiin ratkaisemaan sodan aiheuttamaa sotaorpokysymystä, minkä vuoksi 1920-luvun siirtoloiden maine on huono. Kuitenkin lastensuojelukeskuksen johtajattaren käynneillä havaittiin, että jotkut lapset viihtyivät niin hyvin, etteivät tahtoneen kesän lopussa palata kotiin.¹¹⁵ Siirtoloiden merkitys sotaorpojen auttamisessa oli myös lastensuojelulautakunnan mielestä merkittävä nälän ja puutteen kulminoituessa tässä väestöryhmässä. Paikkoja siirtoloille ei kuitenkaan tahtonut löytyä, vaikka valtio tuki hanketta. Lopulta kuitenkin lastensuojelulautakunta sai hankituksi huoneistot. Ajatuksena oli, että lapsi olisi siirtolassa koko kesän, mutta pyrkijöitä oli kuitenkin niin

¹¹¹ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1924, CI: 1–13. TKA.

¹¹² Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1925, CI: 1–13. TKA.

¹¹³ Tampereen lastensuojelulautakunnan pöytäkirjat, toinen jaosto, 1925, C4:1: I.

¹¹⁴ Andelin, 1979, 32.

¹¹⁵ Kaarninen, 2008, 116–117.

paljon, että osalle voitiin tarjota vain puoli kesää.¹¹⁶ Lasten terveyden kerrotaan kohentuneen kesäsiirtolassa – paino lisääntyi jopa 2–5 kg kesän aikana ja siten tärkein lastensuojelullinen peruste täyttyi. Uimassa käytiin ahkerasti, mikä hillitsi painon nousua ja vähensi samalla lapsikuolleisuutta. Noin puolet lapsista oppi kesän aikana uimaan.¹¹⁷

Siirtoloissa – kuten tarhoissakin – oli tarkka päiväjärjestys. Aamuisin herättiin klo 7:30, minkä jälkeen nautittiin aamiainen ja välipala. Päivälepo oli tunnin mittainen ja sen päätteeksi lähdettiin uimaan ja nautittiin päivällinen sekä illallisen. Iltaisin käytiin peseytymässä ja nukkumaan oli mentävä klo 9:00. Iltasadun luki joko joku lapsista tai henkilökunnasta. Päivisin käytiin myös retkillä ja marjassa. Kasvatuksellisuus korostuu päiväohjelmassa ja toiminta läpi tutkittavan ajan nähtiinkin tarpeellisena niin lasten terveydellisen kuin kasvatuksellisenkin kehityksen kannalta, vaikka sitä perusteltiin myös äitien jaksamisen näkökulmasta.¹¹⁸ Tarkka päiväjärjestys ja hyvä ravitseminen ovat edelleen seikkoja, jotka nähdään lasten hyvinvoinnin kannalta merkityksellisenä. Leikit ja pelit puolestaan ovat keinoja opetella toisten kanssa toimeen tulemistä ja yhteistyötä. Vuosikertomus luo kuvaa toiminnasta, jossa sekä lapsia että näiden vanhempia ymmärretään ja pyritään tukemaan ja joiltain osin siihen varmasti onkin pyritty. Kuitenkin tulkinta perustuu kuitenkin pitkälti viranomaisteksteihin, joten yksittäiset kokemukset ovat voineet poiketa tästä näkemyksestä reilusti.

Vaikuttaa siltä, että lautakunta on paitsi kertonut toimista vuosikertomuksessaan myös ehkä pyrkinyt perustelemaan toiminnan tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä niin lasten vanhemmille kuin muille päättäjille. Kuvaukset kesäsiirtoloiden toiminnasta pelkistyvät tutkittavan ajanjakson aikana. Sen katson kielivän toiminnan vakiintumisesta ja sotaorpokysymyksen jäämisestä taka-alalle. Voidaan myös ajatella, että toiminta on alettu mieltää aiempaa tuloksellisemmaksi, minkä vuoksi pitkälliset perustelut ja selonteot eivät enää olleet tarpeen. Kuitenkin siirtoloiden terveydelle edullista vaikutusta korostetaan vielä vuoden 1925 vuosikertomuksessakin, jossa lasten kerrotaan palanneen siirtolasta kaupunkiin ”*päivettyneempinä, raskaspainoisempina ja iloisempina kuin sinne menivät*”. Siirtoloiden merkitystä yksinäisten äitien kasvatustyön tukemisessa painotettiin edelleen, eikä taloudellisen tuen merkityskään ollut kadonnut. Lapsille alettiin tehdä lääkärintarkistus näiden pyrkiessä siirtolaan ja lääkärin kerrotaan käyneen paikan päälläkin kerran kesän aikana. Lisäksi lautakunta oli käynyt siirtoloissa vierailulla.¹¹⁹ Toiminnan vakiintuminen ja ammatillistuminen on nähtävissä.

¹¹⁶ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹¹⁷ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹¹⁸ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1923, CI: 1–13. TKA.

¹¹⁹ Tampereen Lastensuojelulautakunnan vuosikertomus 1925, CI: 1–13. TKA.

Elämä kesäsiirtoloissakaan ei aina sujunut mutkitta ja esiin nousee ristiriitoja, joiden aiheet ovat valitettavan tuttuja nykypäivänäkin. Eräs tällainen – viime aikoina erityisen paljon puhuttanut piirre – on kiusaaminen. Vuonna 1923 kesäsiirtolassa tapahtunut väitetty kiusaamistapaus on päätynyt lasten kirjeen välityksellä paitsi tämän äidin myös lastensuojelulautakunnan korviin. Myös siirtolan johtajatar on lähestynyt lautakuntaa asiasta kirjeitse.¹²⁰ Tilanteeseen on pyritty puuttumaan heti, joskin asiassa on keskitytty enemmänkin aikuisten välisiin tapoihin hoitaa tilanne. Tuohtuneesti kirjoittanut johtajatar kyseenalaistaa sen, millä tavalla kanslia suhtautuu lasten äitien valituksiin ja painottaa, että sen enempää hän itse kuin muutkaan tädit eivät ole havainneet kiusaamista. Asiaa on kuitenkin hänen mukaansa lähdetty välittömästi selvittämään, vaikka lapset ovatkin olleet haluttomia tähän toimenpiteeseen. Lopulta johtajatar kertoo oivaltaneensa lasten kärsineen koti-ikävästä, jonka hälvettyä ei kiusaamisväitteille enää ollut tarvetta.¹²¹

Äidin näkemyksen mukaan – joka sekin välittyy johtajattaren kirjeestä, eikä siten ole täysin luotettava – tämän lapset oli riistetty siirtolaan kiusattavaksi ja katsoi, että olisi kotona voinut tarjota lapsille paremmat olot. Vaikuttaa siltä, että äidin väitösten perusteet ovat johtajattarella olleet tiedossa, koska hän toteaa kirjeessään rankaiseensa joitain lapsia muutaman kerran jättämällä yhden aterian pois. Tätä toimintatapaa johtajatar ei pitänyt sopimattomana, koska niin oli tapana tehdä kaikissa kodeissa ja siirtoloissa. Lisäksi hän perustelee toimintatapaansa painottamalla sitä, ettei lapsen terveys ja hyvinvointi kärsi tällaisesta rangaistuksesta, vaan että sen seuraukset ovat oikeastaan myönteiset.¹²² Lausunto houkuttelee tekemään johtopäätöksiä ja tulkintoja, mutta niihin ei yksipuolisen sepustuksen perusteella ole syytä lähteä. Kuitenkin on huomioitava se, että jotkut siirtoloiden työntekijät ovat voineet käyttää valtaansa väärin. Toisaalta kiusaamiseen puuttuminen näyttäytyy varsin näennäisenä. Kirjeen perusteella ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä kiusaamisen todenperäisyydestä tai siihen puuttumisen tasosta, koska voi yksinkertaisesti olla, että johtajatar ei ole katsonut tarpeelliseksi selostaa tilannetta seikkaperäisemmin kirjeessä.

Kirjeessään esiin tuomansa näkemyksen mukaan lasten ruokkiminen huolestutti kuitenkin myös siirtolan johtajatarta, vaikka siirtolassa yritettiin huolehtia lasten ravinnosta parhaansa mukaan. Ruokavalion hän kuitenkin näki yksipuolisenä, koska lupaa ostaa haluamiaan tuotteita ei siirtola saanut, eikä mahdollisuuksia yhtä monipuoliseen ruokaan kuin kaupungissa kerrassaan ollut. Kuitenkin hänen näkemyksensä mukaan lapset saivat syödä vatsansa täyteen sitä ruokaa, mitä tarjolla

¹²⁰ Tampereen Lastensuojelulautakuntaan saapuneet kirjeet 1923, BI:2. TKA.

¹²¹ Tampereen Lastensuojelulautakuntaan saapuneet kirjeet 1923, BI:2. TKA.

¹²² Tampereen Lastensuojelulautakuntaan saapuneet kirjeet 1923, BI:2. TKA.

oli. Hän ottaa kantaa myös lasten haluihin lähteä kesken kesän kotiin toteamalla ymmärtävänsä ajatuksen, koska siirtolalla on niin kylmä, että hampaat kalisevat. Kesän aikana onkin hänen mukaansa ollut vain yksi kaunis päivä. Tätien kärsivällisyyttä hänen kertomansa mukaan on koetellut 36 samanaikaisesti sisätiloissa ollutta lasta.¹²³ Tässä yhteydessä – kuten historiantutkimuksessa yleensä – ei ole tarkoitus etsiä syyllisiä. Kirje toimii kuitenkin mainiona välähdyksenä siitä, millaisia käytännön ongelmia siirtoloissa – ja lastensuojelun toimipaikoissa kaikkineen – on havaittavissa.

¹²³ Tampereen Lastensuojelulautakuntaan saapuneet kirjeet 1923, BI:2. TKA.

5. LOPUKSI

1920-luvun alku näyttäytyy pyrkimyksinä yhdenmukaistaa lastensuojelun kenttää. Tampereen lastensuojelulautakunnan käytännön toimissa ennaltaehkäisy ja terveysneuvonta korostuvat. Käytännön työ peilaa harkinnanvaraisuudesta huolimatta valtiollisia kasvatustavoitteita. Vuoden 1936 lastensuojelulain kehitystyö näkyy yhtäläisesti lastensuojelulautakunnan toimissa. Lautakunta pyrki vielä kehitteillä olevan lain mukaisesti määrittelemään toimillaan paitsi lapsen paikkaa ja lapsen tarvitsemaa tilaa myös lastenhoidon ja neuvonnan järjestämistä. Se pyrki myös ylläpitämään ja tukemaan sekä kehittämään laitoksiaan käytettävissä olevien resurssien puitteissa.

Sisällisota vaikutti lastensuojelun tarpeisiin ja toimenpiteisiin läpi tutkittavan ajan. Esimerkiksi asuntopula ei ottanut laantuakseen vielä 1920-luvun alkuvuosina. Pula näyttäytyi paitsi puutteena asunnoista myös ahtaana asumisena paikoissa, jotka eivät vastanneet näkemyksiä siitä, millainen asunnon tuli olla. Sota näyttäytyi myös lautakuntaan kohdistuneena epäluottamuksena, vaikka sen johdossa toiminutta Alpo Lummetta arvostettiin. Moni kuitenkin hakeutui lastensuojelun avun piiriin epäilyksistään huolimatta. Kotikasvatuksen ihanteet olivat porvarilliset ja lautakunnan toimien kohteeksi joutuneet perheet etupäässä tehdastyöläisiä, eikä ristiriidoilta välttytty. Käytännön toimia Tampereella toteuttaneet ”tädit” olivat ammattilaisia ja heidän näkemyksiään lastensuojellun kehittämistarpeista otettiin huomioon resurssien rajoissa – ainakin jossain määrin. Lautakunnan osalta toimet keskittyivätkin pitkälti puutteelliseksi nähtyjen tilojen korvaaminen tarkoituksenmukaisemmilla, sekä työn järjestelyyn.

Yhteiskunnalliset kasvatuksen tavoitteet tulevat näkyväksi lastensuojelun käytännön toimissa. Esimerkiksi tarhoissa nämä toimet kuitenkin pohjautuivat fröbeliläisiin näkemyksiin, joita nykypäivänäkin pitkälti noudatetaan. Siten näkemys käytänteistä on riippuvaista siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Tarhojen toimintatavat ulottuvat myös lastenseimiin ja leikkikentille, sillä perushoidon tavoitteena oli opettaa lapset huolehtimaan itsestään, auttamaan toisiaan ja tekemään työtä. Aikuisille – etenkin äideille – lastensuojelun käytännön toimet näkyivät lisääntyvänä kontrollina ja neuvontana niin lasten- kuin kodinhoidossa. Pääasiallisena tavoitteena pidettiin lapsikuolleisuuden alentamista, joskin aikakauden yhteiskunnallinen tilanne näkyy neuvonnassa selkeästi. Silti monet neuvoista ja toimenpiteistä on perusteltavissa myös puhtaasti lapsen terveydellisestä näkökulmasta – hyvinvointia lisäävinä toimina.

Moni lastensuojelun ongelmakohta puutteellisista toimitiloista asuntopulaan ja pohdintoihin siitä, kuka lapsen parhaan voi määrittellä yhdistää 1920-luvun lastensuojelua nykypäivään. Niin resurssien tehokas ja järkevä käyttö kuin oikea-aikainen ja oikein mitoitettu puuttuminen mietityttävät edelleen. Kysymykset siitä kuka ja miten lapsen parhaan voi määrittellä, eivät ole kadonneet. Huonokuntoiset, hintavat ja haastavissa paikoissa sijaitsevat asunnot tuottavat päänvaivaa perheille etenkin suurissa kaupungeissa. Pienillä paikkakunnilla puolestaan palveluiden saatavuus kaikkineen on vaikeaa. Päiväkodit ja neuvolat sekä erilaiset kerhot ja leirit mielletään nykyään palveluiksi, vaikka käytännön työ ja sen neuvontaan painottuva luonne ei olekaan merkittävästi muuttunut. Myös koulujen ja päiväkotien tarkoituksenmukainen kunto puhuttaa edelleen. Päivähoitopaikat ovat usein hankalasti saatavilla ja rajanvetoa oikeuteen käyttää näitä palveluita tehdään kaiken aikaa. Vaikka varhaiskasvatukseen osallistuminen nähdään nykyään lapsen oikeutena, korostuu päätöksissä usein päivähoiton korostaminen vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana.

Pohdinnat siitä, ovatko lastensuojelun käyttämät keinot riittäviä – erityisesti ennaltaehkäisyn näkökulmasta – ovat jatkumoa keskustelulle, jota käytiin jo 1920-luvun alkuvuosina. Kokemus puutteellisista mahdollisuuksista puuttua ongelmiin on edelleen läsnä ja nuorten lisääntynyt pahoinvointi kaikkineen antaakin aiheita pohtia lastensuojelun toimintaa pitkät linjat ja kehityskulut huomioiden. Vaikka historiantutkimuksen keinoin ei voida ennustaa tulevaa, on siitä kuitenkin hyötyä pohdinnoissa siitä, miten toimintaa voidaan kehittää.

6. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I. ARKISTOLÄHTEET

Tampereen Kaupunginarkisto (TKA)

Tampereen lastensuojelulautakunnan arkisto:

Lastenvalvojan lähetettyjen kirjeiden diaariot 1924–1927.

Lastenvalvojalle saapuneiden kirjeiden diaariot.

Lautakuntaan saapuneiden kirjeiden diaariot.

Lautakuntaan saapuneita kirjeitä.

Lastenvalvojalle saapuneita kirjeitä.

Toimihakupapereita.

Lastensuojelulautakunnan pöytäkirjat 1923–1925.

Lastensuojelulautakunnan vuosikertomukset 1922–1925.

Lastenvalvojan asiakirjoja.

II. PAINETUT LÄHTEET

Aamulehti, 27.08.1922, nro 197, s. 8.

I. TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Hänninen, Sisko-Liisa, Valli, Siiri, *'Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia'*, Otava, Keuruu, 1986.

Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja, Urponen, Kyösti, *'Armeliaisuus, Yhteisöapu, Sosiaaliturva: Suomalaisten Sosiaalisen Turvan Historia'*, Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 1994.

Kaarninen, Mervi, *Punaorvot 1918*, Minerva Kustannus Oy, Helsinki, 2008.

Lintunen, Tiina, *'Punaisten naisten tiet'*, Otava, Helsinki, 2017.

Meretniemi, Maija, *'Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina – aate ja käsitehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta'*, Hansaprint Oy, Helsinki, 2015.

Pekkarinen, Elina, *'Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä'*, Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 2010.

Puuronen, Tytti, *'Ebeneserin lastentarhan lapset muistelevat – Ebeneserin lastentarhan toiminta 1920–1950-luvuilla'*, varhaiskasvatustieteen pro- gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2017.

Pulma, Panu, Turpeinen, Oiva, *'Suomen lastensuojelun historia'*, Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki, 1987.

Saarimäki, Pasi, *'Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun suomalaisella maaseudulla.'* Jyväskylä University Printinghouse, Jyväskylä, 2010.

Siltanen, Anja-Riitta, *'Rangaistuksesta kuntoutukseen, eristyksestä perheterapiaan – valtion huoltoloitten ja koulukotien kehityslinjoja'*, Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1991.

Tammilehti, Tiina, *'Ikkuna ihannenuoruuteen. Arvosteleva kirjaluetelo ja 1920–1930- luvun suomalaisen nuortenkirjallisuus elämän mahdollisuuksien ja mahdottomuuksien tulkkina.'* Suomen historian Pro Gradu, Jyväskylän yliopisto, 2011.

Vehkalahti, Kaisa, *'Vuorelan kasvatuslaitoksen tytöt ja pahantapaisuuden sukupuoli 1900- luvun alun Suomessa'*. Teoksessa Aaltonen, Sanna; Honkatukia, Päivi (toim.), *Tulkintoja tytöistä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2002, 224–250.*

Viitamaa, Laura, *'Alpo Lumme – Elämäntyö lasten puolesta'*, Historian pro-gradu-tutkielma, Tampere, 2011.

Malinen, Antti, *'Asuntopulan tuottaman huolen ja hädän kokemus tutkimuskohteena, Historiallinen aikakauskirja, 4/ 2014, 445–446.*

Malinen, Antti, Hytönen, Kirsi-Maria, Oksanen, Johanna, *'Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan'*, *Kasvatus & Aika, 11 (1) 2017, 84–100.*

Onnismaa, Eeva-Liisa, Paananen, Maiju, Lipponen, Lasse, *'Varhaiskasvatusjärjestelmän polkuriippuvuuksien jäljillä'*, *Kasvatus & Aika, 8 (2) 2014, 6–21.*

Sosiaali- ja terveysministeriö, *lastensuojelu*, <https://stm.fi/lastensuojelu>. (Luettu 6.5. 2021.)

Vainio-Korhonen, Kirsi, *'Historiantutkimus, vastuullisuus ja tietosuoja'*, *Tieteessä tapahtuu 4/ 2018, 3–7.*

Vehkalahti, Kaisa, *'Kasvatuksen historiaa, lapsuuden historiaa vai perhehistoriaa?'*, *Kasvatus & Aika, 9 (2) 2015, 3–5.*